

Läbiv teema ***Tööalane karjäär ja selle*** ***kujundamine*** **ainetunnis**

IDEEKOGUMIK AINEÕPETAJALE

Tallinn 2007

**KARJÄÄRINÕUSTAMISE
TEABEKESKUS**

Läbiv teema *Tööalane karjäär ja selle kujundamine* ainetunnis
Ideekogumik aineõpetajale

Materjal on koostatud struktuurifondide meetmest 1.1 rahastatava projekti *Karjääriteenuste süsteemi arendamine Eesti Vabariigis* raames ja antud projekti pilootkoolidele katsetamiseks ja neilt tagasiside kogumiseks 2007/2008. õppeaastal.

SISUKORD

SISUKORD	3
KOOSTAJATELT	4
ÕPPEMATERJALI KOOSTAJATEST	7
LÄBIVA TEEMA ÕPPE-EESMÄRGID RIIKLIKUS ÕPPEKAVAS	8
MÕISTED	9
PÄDEVUSED KOOLIASTMETI	10
6. KLASSI LÕPETAJALE	10
Elukutse vajalikkus ühiskonnas	10
Teadmised, huvid, eeldused	11
Suhtlemine ja koostöö	13
7.–9. KLASSI LÕPETAJALE	15
Tööturg, alternatiivid, ameti ja elukutse vahelised seosed	15
Teadmised, huvid, eeldused, elukestev õpe	17
Suhtlemine ja koostöö, väärtushinnangud, eluviis	19
GÜMNAASIUMI LÕPETAJALE	21
Muutuv töömaailm, rahvusvaheline tööturg	21
Info tööturu kohta, konkureerimine tööturul, tööseadusandlus	24
Isiklik karjääriplaan, karjäärinõustamise teenus ja isiklik vastutus	25
KASUTATUD MATERJAL	28

KOOSTAJATELT

Karjääriõpe on põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava (RÕK) järgi üks õppeprotsessi osa. See kajastub üldosa eesmärkides, pädevustes, läbivas teemas. RÕK võimaldab koolis pakkuda ka karjääriõpetuse valikainet, mille ainekava ja metoodiline materjal on koostamisel.

Kogumiku koostajate eesmärk on koondada ideid, mis hõlbustaks üldoskuste, läbiva teema *Tööalane karjäär ja selle kujundamine* ning õppeainete tervikliku käsitluse saavutamist, aitaks tõsta õpimotivatsiooni. Õpetajate tähelepanu suunatakse teemadele, mis on tema aines otsesemalt või kaudsemalt seotud õpilase elukutse- ja karjäärivalikutega. Kuna autorid ei püüdnud ühe õppeaine kõiki võimalusi ammendavalt kirja panna, siis on soovitatav lugeda ka teoste ainete ja kõigi kooliastmete kohta käivat materjali.

Meie lähtealuseks on põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava põhimõtted, et:

- inimese areng ja selle terviklikkus on väärtus omaette;
- muutuv maailmas tuleb end pidavalt määratleda ja võtta vastutus oma elukäigu kujundamise eest;
- õppimine on elukestev – st sünnist surmani – ja jätkub ka töötades;
- teadmised muutuvad ilma sotsiaalsete oskusteta tarbetuks;
- küllastunud teabeväljas ja muutuv maailmas orienteerumist aitab lihtsustada selge väärtuste süsteem.

Karjääriplaneerimise nüüdisaegsetest üldpõhimõtete juhtprintsipiidest on välja valitud mõned autorite hinnangul olulisemad:

- Karjääriplaneerimine kestab kogu elu ning on loomult pigem elu planeerimine. Võtmeküsimus on “Kes ma tahan olla ja kuidas mulle meeldib elada?”.
- Adekvaatne enesehinnang/minapilt (huvid, ootused, vajadused, eeldused, oskused ja teadmised) on oluline nii üksikisiku kui ka ühiskonna seisukohalt.
- Kogu eluks sobivaid ja lõplikke õppimise, elukutse- ja töövalikuid tehakse tänapäeval pigem erandi kui reeglina.

- Töö väärtus, karjäärimudelid ning indiviidi edukuse hinnangu alus muutuvad ajas.
- Karjääriplaneerimine on individuaalne tegevus.

Miks meil seda vaja on?

Me positsioonime end enamasti aineõpetajana. RÕKis esitatakse õpetajale palju nõudmisi (üldoskused, läbivad teemad, pädevused). Tihti on nõuete täitmine meie töökavades formaalne ja õppetöö toimub harjunud rajas. Kuigi me tegeleme igapäevases töös nii üld- kui ka aineoskuste, turvalisuse, meediaõpetuse jpt küsimustega, ei teadvusta me seda ei endale ega õpilastele piisavalt. Karjääriplaneerimise koolitust pole kaugeltki mitte iga aineõpetaja saanud. Õppekirjanduses ei tule läbivad teemad piisava selgusega esile.

Tasemetööde ja riigieksamite koostajad pikivad eksamitöodesse alati mõne läbivaid teemasid puudutava ülesande. Ühiskonnaõpetuse eksamil on olnud ülesandeid tööturu, majandusressursside, eneseteostamise jpt karjääriplaneerimise kontekstis oluliste teemade kohta. Ometi tuleb osata näha riigieksamist kaugemale. Näiteks nii analüüsi- kui ka arutlusoskus on vajalik ka pärast eksami edukat sooritamist, sest paljud ametid eeldavad ja tööandjad nõuavad töötajatelt head analüüsivõimet. Suur osa üldoskusi on edasises tööelus hädavajalikud. Sama kehtib ka aineoskuste kohta. Nii näiteks annab muusikaõpetus oskuse paremini oma häält valitseda, millela pole edu avalikel esinemistel. Käelised oskused omandatakse tänapäeval sageli vaid koolitunnis, kuid kuldsete kätega töömeest otsib tööandja tänapäeval tikutulega taga.

Sageli on lahendused imelihtsad, kuid nende peale tulla polegi nii kerge. Õppeaine kaudu tutvustatakse oma valdkonna elukutseid. Näiteks ajaloolase eriala sees peituvaid elukutseid (arhiivitöötaja, kroonik, arheoloog) tutvustatakse peamiselt viiendas klassis, kuid hiljem see justkui ununeb ja keskendutakse ajaloosündmustele.

Rõõmu sellest, et õpilane valib oma elutee jätkamiseks sinu õppeaine, oleme tundnud kõik. Õpetajad võiks õpilasi elutee valikul suunata teadlikumalt. Tundub mõttetu raisata tööjõudu kui ressursi nii, et iga Eesti kooli aineõpetaja leiutab jalgratast omapäi. See ideekogumik on esimene katse püüda läbivat teemat *Töölane karjäär ja selle kujundamine* käsitleda just aineõpetuse vaatevinklist. Iga RÕKis kirjeldatud läbiva teema käsitlemine kooli õppekava järgi on kollektiivi ühine töö. Loodame, et ideekogumiku lugemine ärgitab edasi mõtlema.

Õppekava lugedes tuleb säilitada loomingulisus. Juhendmaterjali loojad ei esinda kõiki õppeaineid ja seetõttu ei eeldagi me, et oleme suutnud võimaluste pagasi ammendada. Vahel võib mõni idee isegi pöörasena

tunduda, kuid materjali katsetamise käigus loodame, et meie ideid redigeeritakse ja täiendatakse, luuakse oma käsitus analoogiate kaudu või muul moel.

Riiklikus õppekavas sätestatu järgimine eeldab koolisisese vastutuse jagamist, sest mingil muul moel ei suuda me tagada kattuvuste vältimist, toimivat lõimumist, koormuse ühtlast jaotumist. Kuigi RÖKis on üldsuunad antud, tuleks kooli õppekava kontekstis koolis otsustada, millise karjääriõpetuse peateemaga on õppeaine kõige enam seotud. Mis aine võtab vastutuse, et käsitletud saaks minapilt, hariduse ja tööelu informatsioon, otsustamise, valikute tegemise, individuaalse karjääri planeerimine? Mis aine raames kujundatakse üldoskusi, kus mingeid konkreetseid spetsiifilisi oskusi? Kas matemaatika on ainus mõtlemise ja loogika väljendaja ning humanitaarsed suulise eneseväljenduse arendajad? Mis õppeaine või huvitegevuse kaudu saadakse teada praeguste tööandjate ootused töötajatelt? Kes vastutab, et õpilasel oleks piisavalt teadmisi ja oskusi karjäärivalikute tegemiseks?

Juhendmaterjali koostamise põhimõtted

Õppematerjali loomisel on silmas peetud seda, et läbiva teema *Tööalane karjäär ja selle kujundamine* õppe-eesmärgid oleksid avatud kooliastmete kaupa. Välja on jäetud põhikooli kolm esimest klassi, kus klassiõpetajal on läbivaid teemasid õppetöösse lihtsam põimida. Seni on kõige enam raskustes olnud aineõpetajad, kuna neil puudub spetsiaalne karjääriplaneerimise ettevalmistus. Seetõttu on püütud kooliastmeti kirjeldada pädevuste saavutamise teed ainetundides. Õppeainete järjekord kooliastmeti on juhuslik ja ei kajasta koostajate eelistusi. RÖK-is esitatud karjääriteemat puudutavad eesmärgid on lugemise lihtsustamiseks ja mõtlemise süstematiseerimiseks koondatud kolme alateemasse. Autorid loodavad, et esitatud ideede kasutamisel annavad õpetajad omapoolse panuse ja arendavad neid edasi, kasutades oma kutsemeisterlikkust ja loovust.

Kuna uuringud on näidanud, et õpilased ei oska tihti aduda, et näiteks ametite tutvustamine ongi juba osa karjääriplaneerimisest, siis sobivas kontekstis ei peaks kartma terminit *karjääriplaneerimine*.

ÕPPEMATERJALI KOOSTAJATEST

Aare Ristikivi – filosoofia riikliku ainenõukogu liige, ühiskonnaõpetuse riikliku ainenõukogu liige. Praegu Tartu Hugo Treffneri Gümnaasiumi ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja ning Tartu Miina Härma Gümnaasiumi filosoofiaõpetaja, töötanud algklassiõpetajana, eriinternaatkoolis ja kutseharidussüsteemis kokku 12 aastat. Ühiskonnaõpetuse riigieksami koostaja ja parandaja, Eesti Filosoofiaõpetajate Seltsi esimees, Tartu Haridustöötajate Liidu juhatuse liige.

Anne Roos – Aravete Keskkooli vanemõpetaja, koolis töötanud huvijuhina, algklassiõpetajana, viimased kümme aastat ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetajana. Kolmel viimasel aastal osalenud ühiskonnaõpetuse riigieksami koostamisel ja parandamisel.

Anni Kalm – tööstaaž õpetajana kaheksa aastat, neist seitse Kadrioru Saksa Gümnaasiumi emakeele ja kirjanduse õpetajana, üks aasta Rocca al Mare koolis.

Katri Pern – Türi Majandusgümnaasiumi psühholoog, inimeseõpetuse õpetaja, karjäärinõustaja, Inimeseõpetuse Ühingu juhatuse liige. Osalenud õppematerjali koostamises ja retsenseerimises.

Mare Räis – Rocca al Mare Kooli humanitaarainete õppetooli juhataja, ajaloolane, koolis töötamise kogemust 15 aastat. Osalenud TÜ, TLÜ ja TTÜ ühise õppekava alusel läbi viidud 6 AP mahulisel koolitusel Karjääriteenuste põhialused. Üle kuue aasta töötanud Riiklikus Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuses ajaloo ja ühiskonnaõpetuse peaspetsialistina (töövaldkonda kuulus ka läbiv teema karjääriplaneerimisest). TÜ Õppekava Arenduskeskuse sotsiaalteaduste töörühma liige.

Marianna Metsla – SA Kesk-Eesti Noortekeskuse psühholoog-karjäärinõustaja. Järvamaa noorte psühholoogilise ja karjäärinõustamisega tegelema 4 aastat. Järvamaa koolide karjäärikoordinaatorite ainesektsiooni juht, Järvamaa sotsiaalvaldkonnas töötavate inimeste ümarlaua eestvedaja.

LÄBIVA TEEMA ÕPPE-EESMÄRGID RIIKLIKUS ÕPPEKAVAS

Läbiva teema *Tööalane karjäär ja selle kujundamine* õpetamisega taotletakse praeguses riiklikus õppekavas, et õpilane:

- tutvub erinevate ametite/elukutsetega, saab teavet muutustest töömaailmas ning nendest lähtuvatest tulevikuproгноosidest;
- teadvustab oma huvid, võimed, oskused, mis võimaldab adekvaatse enesehinnangu kujunemist ning konkreetsete karjääriplaanide tegemist;
- arendab oma õpioskusi, suhtlemisoskust, meeskonna- ja infotöösoskusi jm, et kujundada valmisolek töömaailma sisenemiseks, elukestvaks õppimiseks ning karjääriotsuste tegemiseks.

MÕISTED

Karjäär (*career*) on nii tööga seotud kui ka teiste omavahelises seoses olevate elurollide elukestev areng. Karjääriga tegeledes tuleks arvestada nii tõusude-langustega eluteel kui ka unistuste ja soovidega. Ise oma eluteed juhtima õppides saab võimalikuks kujundada see võimalikult lähedaseks oma väärtustele, huvidele ja soovidele. Lisaks tahtmiste ja soovidele peaks iga inimene arvesse võtma oma võimeid ja kogemuse kaudu omandatud oskusi. Karjäärina ei käsitleta enam mitte niivõrd inimese edasilikumist karjääriredelil, vaid kogu tema elu kõigi elurollide kompleksis.

Karjääriplaneerimine on pidev tegevus, mis aitab jõuda võimalike valikuteni. Neid võimalikke valikuid kutsutakse karjääriideedeks.

Karjääriplaneerimine kitsamas mõttes on isikliku karjääri kavandamine ühe asutuse või elukutse raames. Sageli kujutatakse seda trepina, mis annab võimaluse madalamalt karjääriastmelt järjest kõrgemale tõusta.

Karjääriplaneerimine laiemas mõttes on kestev protsess, mis on suunatud enese ettevalmistamisele elukutsevalikuks, tööleminekuks või muutuste tegemiseks oma elus üldse, arvestades erinevaid elurolle. Karjääri laiemas tähenduses kujutatakse ette teena, mille kulgemist üldiselt teatakse, kuid mille käänakud võivad tuua ootamatusi, ebameeldivaid, aga ka meeldivaid üllatusi.

Kutse on tööülesannete täitmiseks vajalike teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakute kogum, mis on omandatud õppides ja/või töötades ning mida tunnustatakse kas reguleeritud, ajalooliselt või rahvusvaheliselt kujunenud nõuete alusel.

Kutseala on samalaadsetel tööülesannetel ja tegevustel põhinev tegevusvaldkond.

Amet on kindlate tööülesannete ja vastutusega tööalane tasustatav tegevus.

Sarnased ametid moodustavad **ametiala**.

Eriala - haridusasutuses omandatav teadmiste ja oskuste kogum, mis on nõutav teatud kutsealal töötamiseks.

PÄDEVUSED KOOLIASTMETI

6. KLASSI LÕPETAJALE

6. klassi lõpetajale on RÕKiga sätestatud eesmärkideks, et ta:

- on õppinud tundma erinevaid elukutseid;
- mõistab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;
- mõistab teadmiste ja hariduse seost elukutsetega;
- tegeleb oma huvide ja võimete uurimisega;
- mõistab suhtlemis- ja koostööoskuste vajalikkust.

Elukutse vajalikkus ühiskonnas

Teises kooliastmes toimub üleminek õppimisele õppeainete kaupa. Iga uue õppeaine kaudu saab õpilasele tutvustada selle valdkonna elukutseid.

Üheks koolitöö eesmärgiks on kujundada empaatiat ja sallivust erinevate ametite suhtes. Leidub õpilasi, kel on välja kujunenud hoiakud, et näiteks reaalsed pole tema jaoks vms. Läbiva teema *Tööalane karjäär ja selle kujundamine* eesmärk on negatiivsete hoiakute ja eelarvamuste muutmine erinevate elualade ja ametite suhtes. Nii võib igas õppeaines või tunniväliste ürituste (reaalainete päev) ajal anda näiteks ülesande reklaamida erinevaid elukutseid positiivsest küljest (matemaatikas raamatupidaja, loodusõpetuses põllumehe, emakeeles ajakirjaniku elukutset). Arutleda teemal, kas on olemas meeste- ja naistetööd. Millest sõltub elukutse maine? Miks mõni amet on populaarsem/ebapopulaarsem? Mis juhtuks, kui mingi ameti esindajaid (koristaja, direktor) meil lihtsalt ei ole?

Ajaloo ainetunnis räägitakse arheoloogide, arhiivitöötajate, ajaloolaste tööst. Räägitakse ametite ajaloolisest kujunemisest (kirjutajad Egiptuses, Kreeka poliitikud) ja võimalustest tänapäeval (ajaloolane riigijuhina – L. Meri). Üldoskusena võib siinkohal arendada info hankimist (Internetist, aga kindlasti ka raamatukogust, teatmeteostest). Võrrelda saab eesti kultuuriloo suurkujude elukaari.

Karjääriplaneerimises saab jälgida, kuidas ühiskonnakorraldus erinevatel aegadel mõjutab inimeste võimalusi karjääri kujundada. Kuidas kujuneb tööjaotus? Ajalugu käsitleb seda, miks mingid ametid just nendel ajastutel

tekkisid. Põlluharijad, karjakasvatavad; sepad, käsitöölised, kaupmehed on esimesed elukutsed.

Mis on hiljem tööturul muutunud? Vanemates klassides lisandub uusi teadmisi – tsunftikord keskajal, tööstusrevolutsioon, tehnoloogia areng 20. sajandil jpm. Õpetaja roll on pöörata sellele õpetatavast ajastust lähtuvalt pidevalt tähelepanu.

Muusikaõpetuse ainekava näeb ette eesti ja kodukoha tuntumate lauljate, dirigentide tutvustamist. Mida on nende elukäikudest õppida? Kuidas nad oma eesmärgid saavutasid? Miks teatud inimesed on läbi aegade kõrgelt hinnatud? Miks teatud kuulsus on lühiajaline? Seda käsitletakse ka seoses meedia- ja reklaamiõpetusega **emakeele ja võõrkeele** tundides.

Loodusõpetuse tunnis tutvustatakse loodusteadlaste, arstide või näiteks looduskaitsega seotud elukutseid. **Ühiskonnaõpetuses** käsitletakse eraldi ameteid: vallavanem, linnapea, peaminister, Eesti riigipea, riigikogu liige jne. **Inimeseõpetuses** meediku kui ameti tutvustus. **Emakeele** tunnis saab tutvustada ajakirjaniku tööd.

Teadmised, huvid, eeldused

Millised on inimeste eneseteostuse võimalused ajas ja ruumis? Üldoskustest pööratakse kõigis õppeainetes antud kooliastmel tähelepanu infootsingule ja teabetöötlusele, mis võimaldab siduda kahte läbivat teemat *Töölane karjäär ja selle kujundamine* ning *Infotehnoloogia ja meedia* ainealaste õpitulemustega. Õppetöö raames lisanduvad ainespetsiifilised oskused allikatega töötamiseks, atlaste ja teabekirjanduse kasutamine, katsed reaalinetes jpt.

Õpioskuste arendamine muutub uutest õppeainetest lähtuvalt üha spetsiifilisemaks. Tunnitöö kõrval on esimest korda võimalus end proovile panna õpioskuste olümpiaadil ja aineolümpiaadidel.

Inimeseõpetuses ja kehalises kasvatuses juhitakse tähelepanu sellele, kui võrd on omavahel seotud tervis ja hilisem tööelu. Karjääriplaneerimise võtmes on üheks oluliseks küsimuseks see, kas üldse ja kui, siis milliste ametite korral on vaja jälgida tervist. Kas ütlus *Terves kehas terve vaim* on vaid loosung või elukestev hoiak? Õpilaste tähelepanu saab suunata sellele, et teatud erialadel on tervisest tulenevad piirangud (lendurid, tuletõrjujad). Oluline on käsitleda füüsilise/vaimse erivajadusega inimeste võimalusi tööturul (astmaatid, epileptikud, vaegnägijad ja -kuuljad vms).

Tööõpetus, kunstõpetus – teises kooliastmes arendab õpilane käelist tegevust, mis on eelduseks praktilise töö tegemisel. Kujunevad oskused oma tööd kavandada, aega planeerida. Omandatakse teadmisi materjaliõpetusest.

Karjääriplaneerimises on olulisel kohal hariduse ja tööelu seotus.

Ajalootunnis võimaldab see rääkida sellest, miks Vana-Kreekas valiti teatud ametid loosiga. Kas õppimine on eelduseks kõigi ametite pidamisel (kas praegusel riigikogu liikmel on vaja ilmtingimata õppida poliitikat või riigiteadusi?)?

Loodusõpetuse ainekavas on elukeskkonna teema. See võimaldab näiteks arutada, kuidas otsus elada maal või linnas on seotud hilisema elukutsevalikuga või vastupidi: kuidas elukutsevalik mõjutab elukohavalikut. Samas saame näidata ka alternatiive, sest maal on aednik pigem taimekasvataja ja linnas näiteks pargi aednik ehk pigem haljastaja.

Matemaatika ainekava näeb ette ülesannete lahendamist (ka õpilaste kogutud andmetega), milles kajastuvad lihtsamad majandus- ja rahandusküsimused, nagu ost ja müük, hoiused, intress. Neid ülesandeid koostades saab valida andmeid tööturu kohta, tegeleda lihtsamate eelarvete koostamisega. Tegeleda toimetulekuküsimuste kõrval näiteks sissetulekute võrdlusega erinevates sektorites. Tööandja ja töövõtja roll näiteks palgaarvestuses. Kõiki neid teemasid saab matemaatikaülesannetes kajastada.

Matemaatikaoskuste vajalikkus tõuseb esile tööalase karjääri võtmes. Selleks, et saada arhitektiks või ehitajaks, on vaja teadmisi, kuidas mõõta pindala, ruumala. Just elunäidetega on võimalik tõsta õpilase õpimotivatsiooni, sest matemaatilised oskused on aluseks tulevasele karjäärile.

Ühiskonnaõpetuse raames käsitletakse raha kui piiratud vahendit, selle teenimist ja kulutamist, laenamist, täpsust ja ausust rahaasjus. Samu teemasid käsitletakse paljudes teistes õppeainetes ja **ainetevahelise lõimumise** raames saab antud teema käsitlemisel vastutust jagada.

Kunstiõpetuses käsitletakse disaini, kompositsiooni, kirjaõpetust. Eesmärk on osata kasutada kõiki põhikooli ainekavas olevaid töömaterjale, -vahendeid, -tehnikaid ning kujutamise ja kujundamise viise kunstiliseks eneseväljendamiseks. See võimaldab näiteks ühe ülesandena kujundada oma visiitkaarti ja kasutada paljundusgraafika võimalusi. Kõike seda saab teha koostöös **arvutiõpetajaga**.

Oskuste arendamisel on olulisel kohal **kehalise kasvatuse** ainekava rütmikaosa, kus käsitletakse tantsu ja tantsusamme. Saadakse algteadmised tantsukultuurist. Õpimotivatsiooni seisukohalt on oluline näidata seost tantsuoskuse ja tulevase tööelu vahel, kus teatud elualadel (ohvitserid, poliitikud) eeldatakse tantsuoskust. Seltskonnatantsu valdamine tagab võimalused ka koostöö edendamiseks ja toimetulekuks erinevates kultuurides.

Emakeele ainekavas on selles kooliastmes ette nähtud tekstiloome (arutlus, luuletus), mis võimaldab rääkida endast tuleviku võtmes. Selle kaudu saab

kujundada oskust ja julgust unistada, fantaseerida. Näiteks harjutus: kujutle end mingis ametis (amet loosiga, *Alias*). Intervjuu formaati saab tutvustada, kui paluda see teha lapsevanemaga tema ameti teemal. Kus ta töötab, mida tema töö endast kujutab? Mida ja kus on pidanud õppima, et töötada? Kas ta teeb tööd, mida on õppinud? Kogutud andmestik võimaldab klassis arutleda töö väärtusest, karjäärimudelitest ning üksikisiku edukusest. Vanasõnade, nt *Töö kiidab tegijat, Enne töö ja pärast lõbu* jne abil saab väärtustada tööd, suhtumist sellesse.

Suhtlemine ja koostöö

Suhtlemine algab enda tutvustamisest. Iseloomustamine ja tutvustamine peab mõjuma usaldusväärseks. Mõned õpilased on pigem valmis esinema, mitte kuulama. Teised ei soovi end eksponeerida. Tööelus on oluline võõraga kontakti saavutamine, positiivse esmamulje loomine, esinemisjulgus, vestlus- ja kuulamisoskus ning eneseanalüüs. Neid oskusi saab lihvida näiteks rollimängu kaudu, andes järgmise ülesande: lähene võõrale täiskasvanule, küsi endale vajalikku infot (suveks tööd, teed); anna sama info edasi kellelegi teisele – info edasiandmine oma sõnadega, oskus saadud teavet kasutada.

Koostöö- ja planeerimisoskust on võimalik arendada ainetunnis näiteks rühmatöö kaudu, kehalises kasvatuses, võistlustel osaledes.

Suhtlemine on vastastikune. Õppe- ja kasvatustöös tervikuna pööratakse selles kooliastmes tähelepanu juba ka erinevatele käitumisviisidele. Milline käitumine on kõige vastuvõetavam: alistuv, agressiivne või ennastkehtestav; milline tõhusaim? Millistes ametites on alistuv, ennastkehtestav või agressiivne käitumine vajalik?

Emakeeles võib näiteks anda rühmatööna ülesande koostada klassi ajaleht. Õpetaja ülesanne on suunata õpilasi planeerima aega, jagama ülesandeid/rolle, arvestama eri osapoolte tugevaid külgi. Samas jälgida, et tööd jagub võrdselt kõigile, et ei tekiks aktiivseid liidreid, kes teiste eest kõik ära teevad. Tulemus peaks olema kõigi tulemus, mitte ühe inimese tulemus.

Suhtlemis- ja koostööoskuse arengus pööratakse nüüd üha enam tähelepanu empaatiavõime arendamisele, rollidele rühmas. Ülesanded muutuvad probleemikeskseks. Õpitakse ise endale eemärke püstitama ja leidma lahendusteid, tajutakse vastutust ühiskonna ees. Näiteks juba viienda klassi **ajaloos** arutletakse selle üle, miks meie taasiseseisvumine õnnestus, kas see oli rahva või poliitikute teene. Kas meil on õigus kõrvale jääda ja näiteks Vabadussõtta mitte minna, kuna ma pole sõdur ja põld vajab kündmist?

Matemaatika ainekavas on loogika alateemas mõisted *mõni, kõik, ei ükski*, millele saab anda reaalse sisu ka koostöö kontekstis. Selle olulisust näitab ka see, et küllalt sageli ei suuda gümnaasiumi lõpetaja kirjandit või arutlust kirjutades tajuda, mida need mõisted kätkevad.

Matemaatilisi oskusi vajatakse erinevates elukutsetes, arendatakse planeerimisoskusi. Nii võib ühes ülesandes matemaatikat kasutades

lahendada erinevaid eluprobleeme, mis võivad areneda riikliku maksupoliitika käsitlemiseni. Alustades korteri remondil näiteks materjalikulu (pindala, übermõõt) arvutamisest – kui palju ja milliseid vahendeid kulub nt sinu unistustetoa remondiks? Kui selle kõige tegemiseks võtta pangalaen, siis kui kaua seda tuleb tagasi maksta; kui suureks kujuneb summa?

Erinevate eelarvete koostamine, sh eluasemekulud, elustiili seos palga ja sissetulekutega. Statistika, aritmeetiline keskmine – keskmise palga arvutamine, taskuraha planeerimine. Keskmise hinde arvutamine seoses edasise haridustee valikuga, arutledes selle üle, kui oluline on õppimine karjääriplaneerimisel.

Klassijuhataja tunnis saab kutsuda vestlema erinevate ametite esindajad – nt lastevanemad. Populaarsed ametid võivad osutuda väga keeruliseks ja mitteproosaliseks, kui neid lähemalt vaadata. Ametite varjupooled ja nn ebameeldivad küljed – pingeline töö, öötöö, töötamine kodust kaugel, füüsiliselt raske töö jne.

Muusikaõpetuses jätkatakse tööd õpilase hääle igakülgse arendamisega. Hääle kõla, väljenduslikkuse ja ilmekuse arendamine on olulised igapäevases suhtlemises ja ka tööelus. Sama temaga tegelevad ka **emakeel** jt õppeained. Paljud elukutsed eeldavad avaliku esinemise oskust. Õpilasi saab panna mõtlema sellele, millisel toonil, kus ja kuidas nad oma sõnumi esitavad. Kuidas esitada ülemusele palgasoov või teatada alluvale koondamisest?

Kehalises kasvatuses näiteks tegeletakse õige kehahoiaku kujundamisega, mis mängib avalikel esinemistel või enesekindlal eneseesitlusel samuti rolli (ajaloos tasub seda samuti meelde tuletada kreeka kõnemehi käsitledes).

Ühiskonnaõpetuses on eraldi teemaks identiteet. See võimaldab tähelepanu pöörata erinevatele rollidele (ametid, ettevõtja või töötaja jpt). Aine õpitulemustena eeldatakse, et antud kooliastme lõpetaja tunneb vastutust oma tegude eest; oskab hinnata vahendeid, nende piisavust või puudulikkust, koostada lihtsamaid plaane.

7.–9. KLASSI LÕPETAJALE

7.–9. klassi lõpetajale on RÕK sätestanud järgmised eesmärgid:

- teab kohaliku **tööturu** kohta;
- mõistab **töömaailma** muutumise ja **eluaegse** õppimise ideed;
- oskab hinnata oma **eeldusi**, soove ja võimalusi karjäärivalikute tegemisel;
- tunneb huvi **haridustee** jätkamise võimaluste vastu, oskab selle kohta infot koguda, süstematiseerida ja analüüsida;
- mõistab **hariduse, elukutsete ja ametite vahelisi seoseid**;
- mõistab ameti ja **eluviisi** vahelisi seoseid;
- oskab karjääriotsuste tegemisel näha **alternatiive**.
- on kujundamas realistlikku pilti **iseendast** (huvid, võimed, isiksuseomadused, väärtushinnangud, oskused).

Tööturg, alternatiivid, ameti ja elukutse vahelised seosed

Põhikooli lõpetaja määratleb oma edasise õpitee, mis mõjutab tema elukutsevalikut (näiteks kutsekool või gümnaasium; kas valida gümnaasiumis reaali- või keelekallakuga klass). Põhikooli lõpetaja oskab hinnata oma eeldusi, soove ja võimalusi karjäärivalikute tegemisel. Kuna õppetöö käigus tutvustatakse jätkuvalt ameteid ja elukutseid, siis aitab see õpilast infotulvas paremini orienteeruda, oma huvidele ja võimetele rakendust leida. Õpilast toetab teadmine, et iga valiku puhul on alternatiive, mingi otsuse tegemine ei pruugi uksi tema ees lõplikult sulgeda. Karjääriplaneerimine kestab kogu elu ning on loomult pigem eluplaneerimine. Põhikooli selles kooliastmes tegeletakse ka tööhutusega (keemia, füüsika, tööõpetus jne). Õpimotivatsiooni aitab tõsta see, kui suudame õpilastele näidata seoseid teadmiste, oskuste ja tulevase tööelu vahel.

Koolides, kus on eelkutseseõpe, on läbiva teema käsitlemiseks võimalusi enam ja kutsesuunitlus on neis teooria ja praktika tasandil seotud.

Võõrkeeled peatuvad eraldi teemal *Õppimine ja töö: kool ja klass, õpioskused, edasiõppimine, kutsevalik, tulevane töö*. Õppetöös eeldatakse rollimängu ja intervjuu vormi, mis on suurepäraseks võimaluseks eespool nimetatud teemade käsitlemisel.

Tööturu sõnavara õppimiseks ja kasutamiseks saab korraldada ka mängu (stiilis *Kuulus ja kummaline*).

Keemia ainekava alateema *Millega tegeleb keemia* võimaldab rääkida keemiku elukutsest, tõstatada tööohutuse teema, sidudes selle konkreetsete ametitega (nt laborant). Just keemias saadud teadmised aitavad mõista meie kõigi vastutust keskkonnakahju ärahoidmisel (happesademed, osoonikihi lagunemine, kasvuhooneefekt, üleväetamine) mis tahes elualal töötades. Miks ettevõtjal ja töötajal on kohustus arvestada kulutustega keskkonnanõuete täitmiseks?

Ajaloo kursus käsitleb tänapäevase tööjaotuse teket, tööstusrevolutsiooni aegadest tänapäevani on võimalik jälgida ameti ja eluviisi vahelisi seoseid (linnastumisega, masinatöole üleminekuga kaasnenud muutused jne). Kuivõrd on elukutse valik ajaloos sõltunud inimese positsioonist, rikkusest, haridustasemest jne? Kuidas samad näitajad mõjutavad tänapäeval elukutse valikut ja karjääriplaneerimist? Soorollide muutumine tõstatab taas teema naiste- ja meestetöödest, töö- ja pereelu ühitamisest jne.

Bioloogia ja loodusteadused laiemalt tegelevad muu hulgas keskkonna ja säästliku eluviisi seostega. Ka ekskursioon prügilasse pakub võimalusi nii erinevate ametite tundmaõppimiseks kui ka aineteadmiste laiendamiseks (keemia jne). Tutvustada võib teisigi loodusteadustega seotud ameteid (bioloogid, arstid, keskkonnaspetsialistid, looduskaitsejad, geeniteadlased jpt). Tähelepanu tuleks pöörata sellele, et tegemist on väga perspektiivika ja kiiresti areneva valdkonnaga, mis pakub võimalusi tööks projektijuhtidest tippteadlasteni.

Emakeel. Kuivõrd on seotud haridus ning tulevane amet kirjanike näitel. Mis haridusega on eesti kuulsamad kirjanikud? Kas kirjanikutöö on põhitöö, kõrvaltöö või hobi? Milline on kirjaniku elustiil? Kasutades matemaatikas saadud teadmisi (arvutamisoskus), võib uurida, millised on teoste keskmised tiraažid, millised on viimase aasta suurima trükiarvuga teosed, arvutada välja kirjaniku tulu. See aitab otsustada, kas kirjanikutöoga on võimalik end elatada? Ka folklooriteema kaudu saab väärtustada tööd ja töösse suhtumist, tutvustada töökultuuri, nt vanasõnad, regilaul, rahvajutud (nendes sisalduv moraal). Folklooriteemat käsitletakse ja esivanemate pärandit väärtustatakse ka **muusikaõpetuses**.

Matemaatika tegeleb selles kooliastmes muu hulgas tõenäosuse ja statistikaga. See võimaldab aktiivõppemeetodeid kasutades suunata õpilasi tööturu-, majandusstatistikat kasutama (nt Statistika- ja Tööturuameti koduleheküljel). Aitab lisaks **ühiskonnaõpetuse** ainele tutvustada asutuste tööd. Jälgida võiks seda, kuidas on liikunud palgad teatud elualal, millised on näiteks plastmassitööstuse arengusuunad. Erineva tööturulase statistika leidmine, mõistmine, andmete töötlemine suunab õpilasi edaspidigi elutee, ametiala valiku otsuseid tegema reaalsest elust lähtudes, prognoosima olnud arvestades. Töötuse ja töøjõupuuduse teemat saaks edasi arutada **ühiskonnaõpetuse** tunnis.

Töenäosuse mõiste käsitlemine võimaldab mõttevälgatusena peatuda küsimusel, kas n-ö kulli ja kirja viskamine oma karjääri planeerimisel on mõistlik tegevus.

Geograafias käsitletakse agraarühiskonnast tööstus- ja infoühiskonnale üleminekut, mis sisaldab ka muutuva töökeskkonna temaatikat (seos ajalooõpetusega). Õpetatakse oma piirkonna majandusgeograafilisi iseärasusi, piirkonna ja tööturu vahelisi seoseid. (Nt Ida-Virumaa – kaevurid, kaevandusinsenerid, piirivalve jne). Õpilased oskavad analüüsida olulisemaid Eesti majandust mõjutavaid tegureid, Eesti peamiste majandusharude arengueeldusi ja praegust olukorda, teavad peamisi Eesti välismajandussidemeid. Koostöös **ajaloo-** ja **ühiskonnaõpetuse õpetajaga** saab käsitleda välispoliitika ja majanduse omavahelisi seoseid (suhted naaberriikidega ja sellest tulenev mõju tööturule, kaubavahetusele), kuivõrd need mõjutavad tööturgu ja ettevõtlust, võõrtöajõu temaatikat, EL-i avanenud tööturgu. Õpilane oskab iseloomustada oma koduasulat sotsiaal-majanduslikust aspektist ning iseloomustada Eesti rahvastiku ja asustuse peamisi arenguhooni. Geograafia ainekavas sisalduv pakub ohtralt võimalusi karjääriplaneerimisel olulise info andmiseks, aruteludeks, rühmatöödeks nii piirkonna, Eesti kui ka oma isikliku tuleviku tarbeks.

Ühiskonnaõpetus on siinkohal üks peamisi õppeaineid, kus karjääriplaneerimine on ainekavasse väga selgelt sisse kirjutatud ja seega on ka õpetajal teemat kõige lihtsam käsitleda. Ainekava keskendub konkreetsetl karjääri- ja toimetuleku planeerimisele, konkurentsile tööturul ja tööseadusandlusele.

Kunstiõpetuse ainekava teema *Vestlused kunstist* võimaldab arutelu, kuivõrd on tööelus olulisel kohal loomingulisus ja emotsionaalne intelligentsus. Avardub noorte maailmapilt töövõimalustest kunsti ja kultuuri vallas, sest käsitletakse rahva- ja massikultuuri, restaureerimist ja renoveerimist, virtuaalset kunsti ja kunstipiiride avardamist.

Teadmised, huvid, eeldused, elukestev õpe

Põhikooli lõpetajal on kujunemas realistlik pilt iseendast (huvid, võimed, isiksuseomadused, väärtushinnangud, oskused).

Koolis kujunevad baasoskused, mida saab üle kanda igasse ametisse (arvutamine, analüüsimine, leiutamine, kirjutamine jne). Põhikooli lõpuastmes tuleb suunata õpilasi oma nõrkuste ja tugevustega teadlikumalt tegelema, näidates seda, et õppimine on elukestev protsess, mille aluseks ongi eespool nimetatud baasoskused.

Põhikooli lõpus avarduvad õpilaste võimalused olümpiaadide ja erinevate võistluste kõrval arendada end kitsamas valdkonnas (näiteks TÜ Teaduskool).

Võõrkeeles peatudes teemal *Mina* (iseloorm, huvid, võimed, oskused, harjumused, tervis), omandavad õpilased sõnavara, mida võib kasutada ka tööelust rääkides. Tunnis pakub see omakorda võimaluse arutleda karjääriplaneerimise teemadel, tutvustada elukutseid, rääkida eri maade töökultuurist jne.

Loodusõpetuse ja füüsika kaudu saab õpilaste tähelepanu suunata sellele, kuidas leiutised on erinevatel ajastutel mõjutanud töökeskkonda, mehhaniseerimise ja tehnoloogiate arengu kaudu on tekkinud uued ametid, kasvanud on neil ametikohtadel töötavate inimeste vastutus oma töö ees (aatomienergeetika). Koostöös ajalooõpetajaga käsitletakse seda, kuidas muudab uute energiaallikate (aurumasin, elektrigeneraator) kasutuselevõtt elu- ja töökeskkonda, mis kohustab inimest üha enam mõtlema ka enesetäiendamisele, et olla tööturul konkurentsivõimeline.

Ajaloo programm võimaldab konkreetsemalt peatuda kutsehariduse tekkel. Rääkides keskaja ühiskonnast, peatutakse rüütliskasvatusel (lõimumine kirjandusega), ülikoolide tekkel, õpipoisist meistriks kujunemisel – see on võimalus läbiva teema käsitlemiseks.

Põhikooli lõpuks peaks olema omandatud elementaarsed teadmised ja oskused **käsitööst ja tööõpetusest**, ka tööohutuslased teadmised. Õpilasel peaks olema ettekujutus, kas talle sobivad käelise tegevusega seotud erialad.

Kehaline kasvatus – põhikooli lõpetaja arendab ja tunnetab oma kehalisi võimeid, mis on vajalik ükskõik millisel tulevasel erialal. Meeskonnamängudes areneb koostööoskus. Oskus lõdvestuda aitab tulevikus maandada ka tööstressi.

Emakeel ja kirjandus annavad oskuse koguda, koostada ja töödelda vajalikku infot – nt töökuulutused. Tähtis on, et õpilane suudab teavet kriitiliselt lugeda: analüüsida esitatud info usaldusväärsust, enda sobivust töökohale. Ka on oluline näha piirkonna ja karjäärivõimaluste seoseid. Nt süüvida kohalike lehtede töökuulutuste rubriiki – millise valdkonna inimesi vajatakse enim, millised nõudmisi esitatakse kandidaatidele, millistele ametitele on õpilasel eeldused, samas milliseid ise eelistaks. Kolmandas kooliastmes omandatakse teadmised selle kohta, kuidas koostada elulookirjeldust ja avaldust, seda ka **võõrkeeltes**. Loovtööd pakuvad jätkuvalt võimalust eneseanalüüsiks (huvid, eeldused jne).

Inimeseõpetuse üks põhieesmärke on, et õpilane teab oma võimeid ja eeldusi, suudab neid analüüsida ka ametivaliku seisukohalt. Ainetunnis peaks rõhutama inimeste erinevust – lähtuvalt sellest suunata õpilasi ka tulevikku planeerima, nt edasiõppimisvalikute tegemine, lähtudes iseendast, mitte kaaslaste eelistustest, ameti populaarsusest või vanemate mõjutamisest. Õpilane peab aru saama, et tegemist on nende endi valikutega, mis tehakse iseenda, mitte kooli, lapsevanema või kellegi teise jaoks (enesekehtestamine). Samas on tähtis mõista, et ükski valik ei pruugi olla

lõplik, mida ei saa muuta. Enesetäiendamine on pidev protsess, valmis tuleb olla kõigeks, sest maailm on pidevas ja järjest kiiremas muutumises: nt küünetehnikut kümme aastat tagasi ei olnud, tänapäeval ei tunta sukasilmade ülesvõtjat.

Ühiskonnaõpetuse tunni raames saab organiseerida koostööd karjäärinõustamise keskustega, korraldada õppekäike tööturuametisse, töökohtadele, kutsuda tundi külalisi jne. Saadakse esmased teadmised tööseadusandlusest.

Kunstiõpetuse teema *Vestlused kunstist* pakub võimalusi enda oskuste, huvide ja eelduste analüüsiks, et kaaluda oma sobivust tööle kaunite kunstide valdkonnas.

Suhtlemine ja koostöö, väärtushinnangud, eluviis

Põhikooli lõpus on aeg jõuda arusaamisele, et igaüks meist on ainulaadne ja võib käia erinevaid radu. Klassiruumis saab sallivusega tegeleda, õpetada õpilasi mõistma erinevaid valikuid (igast viielisest ei pea saama professor). On alternatiive, millest igaühega kaasneb vastutus (edasiõppimine, pereloomine, töö – mida need otsused eeldavad, kaasa toovad?).

Ajaloo näiteid tuues saab illustreerida tendentsi, kuidas ühiskonna piirangud elukutse valikul nõrgenevad ja tugevnevad; kuivõrd üksikisiku enda huvide ja soovidega arvestatakse; kuidas otsuste tegemisega kasvab üksikisiku vastutus. Ajalugu käsitledes peatutakse ameti- ja kutseühingute tekkel ja tähtsusel. Üheks võimaluseks näidata muutusi eluviisis, on käsitleda töö hooajalisust. Paljud ametid ei sõltu enam looduse ringkäigust (aastaaegade vaheldumisest), nagu oli agraarühiskonnas.

Emakeel ja võõrkeeled õpetavad kõnelemisel ja kirjutamisel valima sobivaid keelevahendeid vastavalt suhtluseesmärkidele, olukorrale (ametlik-mitteametlik), vestluspartneri positsioonile, vanusele – nt töövestluse rollimäng: kuidas adekvaatselt täiskasvanud inimesega suhelda (viisakusväljendid, enese esitlus, enda tugevate ja nõrkade külgede väljatoomine).

Inimeseõpetuse kaudu tunneb õpilane stressi ja läbipõlemise mõistet, tunnuseid ning oskab selle ilmnemisel abi otsida. Psühholoog, psühhiaater, terapeut kui amet. Mõistab ameti ja stressi seost; teab, mis ametid on stressirikamad (tippjuhid, arstid, õpetajad, politseinikud, kriisinõustajad), mis mitte (muuseumivalvurid, raamatukoguhoidjad).

Ühiskonnaõpetus on õppeaine, kus kindlasti peab rääkima ka vabatahtlikuna tehtavast tööst (annetuste kogumine loomade varjupaikadele, teeäärte koristused), mittetulundusühingutest kui tööandjatest (taaskasutuskeskused).

Läbiv teema *Tööalane karjäär ja selle kujundamine* ainetunnis
Ideekogumik aineõpetajale

Elulaadi iseloomustavad nüüdisaegses ühiskonnas kaugtöö, võrgustikutöö, osalise tööajaga töötamine, hooajatöö jne. Interneti kasutamisest tulenevad võimalused.

Kunsti- ja tööõpetuses on selles kooliastmes eraldi eesmärgiks rahvakultuuri olulisuse rõhutamine, antakse oskused selles valdkonnas töötamiseks. Teema muutub tähtsaks ka eluviisist ja -keskkonnast rääkides (vt geograafia, piirkonna eripärad). Rahvakultuur on oluline ka **muusikaõpetuses**, kus tutvustatakse erinevaid pille ja muusikavorme.

GÜMNAASIUMI LÕPETAJALE

Gümnaasiumi lõpetajale on RÕK sätestanud järgmised eesmärgid:

- mõistab muutuva töömaailma kontseptsiooni;
- jälgib kohaliku ja rahvusvahelise tööturu tendentse;
- mõistab tööturul toimuva seotust sotsiaalsete, poliitiliste ja majandusprotsessidega;
- tunneb huvi erinevate elukutse jaoks vajalike omaduste ja oskuste ning nende kujundamise viiside vastu;
- oskab leida huvipakkuvat infot elukutsete, ametite ja haridusvõimaluste kohta;
- oskab tööd otsida ja tööjõuturul konkureerida, on huvitunud nende **oskuste** edasiarendamisest (*CV* koostamine, info leidmine vabade töökohtade kohta, käitumine tööintervjuul jne);
- omab esmaseid teadmisi tööseadusandlusest (tööleping, töötaja õigused ja kohustused, töölepingu lõpetamine jne);
- oskab vajadusel abi saamiseks spetsialisti poole pöörduda (kutsenõustaja, psühholoog, arst jne);
- mõistab oma osa ja vastutust karjääriotsuste tegemisel;
- oskab teha esialgseid pikema- ja lühemaajalisi karjääriplaanide, analüüsides oma isiksuseomadusi, oskusi, väärtushinnanguid ja edukriteeriume.

Muutuv töömaailm, rahvusvaheline tööturg

Maailma muutumine, oskus seda jälgida ning sellega kaasa minna on eduka toimetuleku alus. Tehnoloogia areng ja tootmise kasv kujundavad vajaduse uut tüüpi ametite järele. Vaba tööjõuliikumine ja konkurentsi tihenemine kujundavad kohalikku töömaastikku. Üha enam tuleb arvestada ka mitmekultuurilise ühiskonnaga. Oskus muutusi jälgida ning nendega kaasa minna on eduka toimetuleku võti.

Nii reaalsed kui ka humanitaarsed käsitlevad ainetunnis seda, kuidas mõjutavad teadus- ja tehnikaavastused ning nende kasutamine igapäevaelu,

kirjeldavad kultuuride mitmekesisust. Need teemad avavad mitmekülgseid võimalusi ka erinevate elualade arengu käsitlemiseks.

Kirjanduses saab käsitleda töömaailma muutumist kirjanduslikus kontekstis – kirjandustekstide näitel saab analüüsida muutunud olukorda töömaailmas, nt teoses *Töde ja õigus* oli Indrek oma õppimisplaanidega pigem erand, praegu on erandlik pigem haridustee mittejätkamine. Arutleda võiks ka selle üle, kuidas suhtuti kooliharidusse varem (rikub tööinimese, *Lähed linna hobusevargaks õppima*), kuidas tänapäeval. Millised muutused võiksid toimuda tulevikus?

Geograafia, ühiskonnaõpetus ja bioloogia tegelevad rahvastikuprotsesside tundmaõppimisega, mis on aluseks kohaliku ja rahvusvahelise tööturu tendentside adumisel. **Geograafia** kursuste läbinult eeldatakse maailmamajandust kujundanud ja praegu toimivate protsesside ning majandusharude koostoimimise mõistmist maailmas. Õpilane oskab üldjoontes selgitada majanduse struktuuri omapära erinevates ühiskondades (juhtivaid majandusharusid ja nende vahekorda) ja põhjendada nende teadmiste abil oma karjäärivalikuid. Selle kõrval on oluline teada, kuidas maailmamajandus mõjutab Eesti majandust ja töajuturgu. Teab muutusi loodusvarade tähtsustamises, kasutamises ja jaotumises. Nt loodusvarade vähenemine, millega seoses tekib vajadus uute tehnoloogiate, töökohtade, ametite järele (jäätmekäitlus, keemiatööstus jne). Mõistab maailmas toimuvaid rahvastiku- ja kultuuriprotsesse, regionaalpoliitikat. Teadvustab linnastumisega kaasnevaid sotsiaalseid ja keskkonnaprobleeme. Väärtustab maailma looduslikku ja kultuurilist mitmekesisust. Kõiki neid teemasid saab seostada läbiva ainega *Töölane karjäär ja selle kujundamine*, sest karjääriplaneerimine sisaldab endas otsuseid elukoha, eluviisi jm kohta.

Bioloogia ja teised **loodusteadused** annavad ülevaate loodus- ja keskkonnakaitse põhiprobleemidest, loodusliku mitmekesisuse erinevatest avaldumisvormidest ja nende kaitse tähtsusest. Need teadmised on olulised, et määratleda enda eluteed muutuvast maailmas, kus elukeskkond ja töö on omavahel tihedas seoses, ja tagada jätkusuutlikkust. Üksikisiku tasandil aitab see karjäärivalikul arvestada regionaalpoliitilisi arenguid. Kuidas tagada maaelu edenemine, milliseid uusi võimalusi tööturul tagavad Eesti ja EL-i programmid (lambakasvatuse väikesaartel, maaelu mitmekesistamine jpt)? Samade teemadega tegeldakse ka **ühiskonnaõpetuse** raames. Tuleviku üle (ka töömaailma silmas pidades) saab arutleda bioloogia ainekava teema *Inimese evolutsiooni võimalikest suundadest* alusel.

Keemia ja loodusteaduste kaudu saadakse nüüdisaegne terviklik loodusteaduslik maailmapilt. Tutvutakse Eesti maavarade, keemiatööstuse ja keskkonnaprobleemidega, mis võimaldab gümnasistil paigutada Eestit maailma majandusruumi. Koos majandus- ja ühiskonnageograafia ning ühiskonnaõpetuse ainetega saavutatakse see, et õpilane oskab adekvaatsemalt hinnata oma võimalusi ettevõtja ja palgatöötajana meie majandusruumis (näiteks milline on toorainebaasi tootmise rajamiseks).

Matemaatika ja teised **reaalained** lihvivad edasi kõiki põhioskusi, arendavad loogilis-matemaatilist kompetentsust, mis on aluseks kriitilisele mõtlemisele – põhineb vaatlusoskusel, võrdlemisel ja seoste leidmisel erinevate objektide ja nähtuste vahel.

Loodusteadused arendavad tehnilis-tehnoloogilist kompetentsust, st teadlikkust loodus- ja tehiskeskonnast ning vahenditest, mida inimkond on aegade jooksul loonud mitmesuguse tegevuse hõlbustamiseks. Nende kaudu mõistab noor tööturul toimuva seotust sotsiaalsete, poliitiliste ja majandusprotsessidega. See näitab perspektiive. Ka hariduspoliitikas on viimasel ajal erilist tähelepanu pööratud innovaatika (eeskätt loodusteaduste) olulisusele. Sellega seotud erialad on perspektiivikad.

Füüsika kaudu näidatakse, et füüsika on osa ühiskonna ja kultuuri arengust. Kirjeldatakse, kuidas füüsikud on mõjutanud teadussaavutuste kaudu maailmamajanduse arengut (T. A. Edison), muutusi töö tegemisel (mehhaanika jpt), näidatakse perspektiive ja avanevaid võimalusi (*ideede draama*).

Ajaloo õppimisel oodatakse gümnaasiumiastmel maailma arengu keerulisuse, vastuolulisuse ja vastastikkuse seotuse mõistmist. Uuel tasemel korraldatakse üle kogu maailma ajalugu muinasajast tänapäevani, mis avab võimalused gümnaasiumi lõpuks tõepoolest mõista tööturul toimuva seotust sotsiaalsete, poliitiliste ja majandusprotsessidega. Eraldi võib aga tähelepanu pöörata sellele, kuidas mõjutab üksikisiku võimalusi tööturul erinev riigikord (demokraatiad ja diktatuurid), majandussüsteemid (käsu- ja plaanimajandus, turumajandus). Milles on erinenud tööelu vana-, kesk- ja uusajal? Milliseid piiranguid on riikliku tasandi otsused endaga kaasa toonud? Kuidas mõjutab majanduskriis või -buum riiki ja üksikisikut? Kõigi nende teemade puhul tasub paralleele luua nüüdisajaga ja näidata, et probleemidele on leitud erinevaid lahendusi. Kursus *Inimene, ühiskond, kultuur* ja **filosoofia** pakuvad võimalust arutleda erinevate riigi ja ühiskonna ideaalmudelite üle (Platoni ideaalriik, sotsialistlikud utopistid jne).

Ühiskonnaõpetus tegeleb sotsiaal-kultuurilise kompetentsuse kujundamisega. Karjääriplaneerimise läbiva teema eesmärkidega tegeleb õpetaja gümnaasiumiastme ainekava järgides (nii Eesti kui ka rahvusvahelises kontekstis) järjepidevalt. Näiteks käsitletakse sotsiaalset mobiilsust, nüüdisühiskonda, üksikisiku võimalusi, sotsiaalkaitset, majandamist riigi ja üksikisiku tasandil jne. Kui koolis on tegutsev õpilasfirma, siis tuleks kasutada nende kogemust õppetöös. Just selle ainetunni raames tuleb rääkida ka ohtudest, mis kaasnevad üleilmastumisega (inimkaubandus jms).

Info tööturu kohta, konkureerimine tööturul, tööseadusandlus

Tööturu infot vahendab mitu õppeainet, näiteks geograafia ja ühiskonnaõpetus. Juba põhikoolis on õppeainete kaudu tutvustatud ameteid, püütud äratada huvi erinevate elukutse jaoks vajalike omaduste ja oskuste ning nende kujundamise viiside vastu. Õppeprotsessi hindamine, riigieksamid annavad tagasisidet individuaalsete oskuste ja teadmiste kohta, mis mõjutavad valikuid edasiõppimisel ja tööellu sisenemisel. Ainetundide, ettekannete ja uurimistöde raames lihvitakse spetsiifilisi oskusi (CV koostamine, info leidmine vabade töökohtade kohta, käitumine tööintervjuul, eneseesitlus jpt). Tööseadusandluse käsitlemisel võtab peavastutuse ühiskonnaõpetuse kursus, kuid erinevusi riikide lõikes tutvustavad ka võõrkeeled. Gümnaasiumiastme valikained ning mõnes koolis pakutavad õppesuunad on selles kooliastmes olulised õpilaste eneseteadvuse kujundajad.

Konkreetset infot edasiõppimis-, töö- ja praktikavõimalustest pakuvad messid (nt Teeviit). Tulevikuotsuseid aitavad teha ka õppeasutuste ja ettevõtete külastused (nt lahtiste uste päevad, töövarjupäev).

Lisaks põhikoolis omandatud ning gümnaasiumi jooksul kinnistunud ja täiustunud **emakeele**alastele kompetentsustele (arutlemis-, argumenteerimis-, kommunikatiivne kompetentsus e suhtlussuutlikkus; kriitilise ja loovmõtlemise kompetentsus jpt) on tähtis arendada isikupära, mis eristab ühte õpilast ülejäänutest. Tööturul tähendab see muu hulgas oskust silma paista, eristuda. Töövestlusele pääsemiseks võib osutada määravaks oskus koostada veenvat isikupärast motivatsioonikirja, avaldust, korrektset CV-d. Töövestluse kontekstis on eriti oluline roll korrektsel keelekasutusel ja kõneõpetusel, mille käigus omandatakse teadmised suulisest väljendus- ja argumenteerimisoskusest. Samad oskused on olulised ka **võõrkeeltes**, kuivõrd tänapäeval on palju võimalusi õppida või töötada välismaal.

Ajalugu pakub siinkohal võimalusi arutleda selle üle, kas ajaloos toimunud muutused tööturul võiks korduda ja millist infot me otsuste (ennustuste) tegemiseks vajame. Kuidas rahvusvahelised suhted on mõjutanud tööturgu (EL-i teke ja areng, NSV Liidu lagunemine, Iraagi sõda). Erinevaid võimalusi käsitleda konkurentsi ettevõtluse ja tööturu seisukohalt pakuvad märksõnad *monopol, kartell, tsunft, ametiühingud, immigratsioon, ühistegevus* jne.

Ühiskonnaõpetuse ainekava võimalusi saab laiendada selle kaudu, kui õpilastele pakkuda võimalusi osaleda töövarjupäeval. Tutvuda erinevate institutsioonidega (töövaidluskomisjon, tööturuamet jpt).

Psühholoogias saadud teadmised iseenda tugevate ja nõrkade külgede kohta (mälu, taju, individuaalsed erinevused, võimed) aitavad paremini tööturul konkureerida – sobiv eriala valida, vajaduse korral nõrku külgi arendada. Adekvaatne hinnang iseendale aitab teha õigeid valikuid.

Uurimistöö kaudu saab laiendada oma teadmisi ja ka oskusi karjääriplaneerimise eesmärke silmas pidades. Nii võib tegeleda nn edulugudega. Valida mõni oma alal edukas inimene ning jälgida tema käekäiku lapsepõlvest alates. Siin saab noor võrrelda ennast uuritava isikuga – milline tee on tulnud läbida, et jõuda saavutatud positsioonile (näiteks eduka sportlase treeningplaan ja tulemused võrreldes enda plaani ja tulemustega). Uurimistööks saab valida ka huvipakkuva valdkonna (nt disaineri elukutse) ning nii saada teadmisi, kus seda õppida, mida see töö endast kujutab, millised on arenguperspektiivid, probleemid valdkonnas. Uurimistöö kohustuslik osa on ka töö kaitsmine, mis eeldab taas argumenteerimis- ja suulise eneseväljenduse oskust. **Võõrkeelte** oskus on siin samuti vajalik, sest paljud allikad võivad olla võõrkeelsed.

Isiklik karjääriplaan, karjäärinõustamise teenus ja isiklik vastutus

Gümnaasiumi lõpuks peaks olema välja kujunenud ettekujutus, mida tulevikus teha tahetakse. Sellest lähtuvalt peab õpilasel olema oskus jagada end oluliste eluvaldkondade vahel, oma aega planeerida. Tähtis on ka arusaam oma tegevuse tagajärgedest. Sageli võetakse endale rohkem ülesandeid, kui täita suudetakse. Sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste arendamine on selleski vanuseastmes olulisel kohal. Läbipõlemise eelduseks võib olla just see, et puudub oskus öelda ei. Isikliku karjääriplaani tegemisel koondatakse erinev info iseenda huvide, suundumuste, kogemuste kohta, milles ei tohiks unustada ka varasemat töökogemust (suvisest tööst, kooli ajalehe toimetamisest alates), olümpiaadivõite jpt. Paljudes koolides koostatakse vastavad portfoolid. Karjääriplaneerimist tuleb seejuures näha protsessina, kus on oma koht ka juhusel, asjaolude kokkulangemisel. Analüüsides oma isiksuseomadusi ja oskusi, tuleb õpilase, õpetaja ja tugipersonali (sh karjäärinõustaja) koostöös vaagida tulevase ametivaliku sobivust. Isikliku vastutuse teema karjääri planeerides, ametit valides haakub läbiva temaga *Keskond ja säästev areng*.

Kutse-eetikaga tegelevad paljud õppeained, sh valikained (**majandusõpetus, filosoofia, psühholoogia jt**), seega tunnevad antud teema puhul end kõnetatuna paljud õpetajad.

Psühholoogia selles kooliastmes omandatakse teadmised mälu tööst, õpistiilidest, temperamenditüüpidest, iseloomust, vaimsetest võimetest – neid teadmisi tuleks arvestada oma tuleviku planeerimisel. Kuidas on ajaloo jooksul muutunud idee inimesest ja tema vastutusest iseenda ja ühiskonna ees – vastandlikud suhtumised (biheiviorism *versus* humanism). Arutletakse, kuivõrd õpilase praegustest otsustest sõltub tema tulevik.

Perekonnaõpetuses tegelevad õpilased muu hulgas oma elutee erinevate etappide kavandamisega. Kursuse lõpuks oskavad õpilased planeerida oma

perekonda ning perekonna majanduselu; teadvustavad soostereotüüpe ning meeste ja naiste vahelisi erinevusi; mõistavad oma vastutust iseenda, partneri ja tulevaste laste ees; teadvustavad lapsevanema (eestkostja, hooldaja) rolli lapse kasvatamisel. See kõik aitab mõista oma osa ja vastutust karjääriotsuste tegemisel ning teha esialgseid pikema- ja lühemaajalisi karjääriplaneid, analüüsides väärtushinnanguid ja edukriteeriume.

Kehaline kasvatus. Gümnaasiumis jätkatakse põhikoolis omandatud oskuste/teadmiste arendamist. Lisanduvad teadmised esmaabist, täiustub organiseerimis- ja planeerimisoskus. Olles sportmängude kohtunik, areneb otsustusjulgus.

Keemia üks ainealane eesmärk, mis kattub karjääriplaneerimise läbiva teema eesmärkidega, on see, et gümnaasiumi lõpetanu õpib arusaamise ja vastutustundega suhtuma oma tegevuse võimalikesse tagajärgedesse.

Füüsika, filosoofia ja psühholoogia raames tegeldakse teaduse ja pseudoteaduse eristamisega, mis aitab langetada valikuid, eristada olulist ebaolulisest.

Ajalugu saab toetada õpilaste valikuid, tuues ohtralt näiteid üksikisiku rollist ajaloo. Kindlasti on siinkohal hinnangu andmine õpilase enda pädevuses. Ajalugu pakub palju võimalusi arutleda, kuidas oma eesmarke saavutada (näiteks *machiavellism*). Pole liiast rõhutada, et üksikisiku otsustest, valikutest võib sõltuda rahva saatus ka siis, kui nad pole riigijuhid.

Ühiskonnaõpetuse õpetaja võiks suunata õpilasi oma isikliku karjääri planeerimisel mõtlema sellele, et panna ennast proovile, näiteks töötades maailma eri paigus vabatahtlikuna. Karjääriplaneerimisel on oluline peatuda identiteedi teemal, kuidas positsioonitakse end kogukonnas, rahvuse ja riigi liikmena või maailmakodanikuna.

Koostöös erinevate valikainete õpetajatega (näiteks majandusõpetus jt) arutada läbi teineteise tegevus, et toetada õpilaste esialgse pikema- ja lühemaajalisi karjääriplaneerimise koostamist. Institutsioonidest võib just siin tutvustada ka karjääriõppimise teenuse pakkujaid maakonnas, linnas.

Filosoofia valikaine raames tegeldakse kutse-eetikaga, üksikisiku rolliga ajaloo (Hegel, Platon). Millised on üksikisiku kohustused ühiskonna ees? Mis on õnn?

Klassijuhataja tunni raames on siinkohal sobiv tegeleda erinevate õppeasutuste tutvustamisega. Suunata õpilasi karjääriõppimise teabekeskusesse või kasutama veebilehte www.rajaleidja.ee.

Läbiv teema *Tööalane karjäär ja selle kujundamine* ainetunnis
Ideekogumik aineõpetajale

Õpetajatele kasulikku infot leiab nii karjäärinõustamise teabekeskuse koduleheküljelt www.innove.ee/teabekeskus kui karjääriplaneerimist toetavalt veebilehelt www.rajaleidja.ee, sh materjalide andmebaasist. Karjääriplaani vaata lähemalt: *Karjääriplaneerimine ja elukestev õpe*. Õpetajaraamat põhikoolile ja gümnaasiumile teema 3.

Läbiv teema *Tööalane karjäär ja selle kujundamine* ainetunnis
Ideekogumik aineõpetajale

KASUTATUD MATERJAL

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava:
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=1008388>

Mõistete definitsioonid. *Haridustee ja karjäär*:
<http://www.rajaleidja.ee/web/?id=4623>

